

Rodzina a nadużywanie przez dzieci nowych technologii cyfrowych

Czy rodzice mają wpływ na nadużywanie nowych technologii przez dzieci? Czy dziecko, korzystając z telefonu komórkowego czy komputera, naśladuje swoich opiekunów? Czy rodzaj kontroli rodzicielskiej podejmowanej przez rodzica ma związek z jego nałogowym korzystaniem z mediów?

Era technologii cyfrowych odcisnęła swoje piętno na relacjach pomiędzy ludźmi. W szczególności dotyczy to relacji osób, których łączą więzi rodzinne. Badacze wskazują, że dzisiejsze środowisko wychowawcze rodziny opiera się na kanwie techno-sytemu, w którym nowe media sukcesywnie wypełniają coraz to nowe obszary oddziaływań (Johnson & Puplampu, 2008). To na rodzicach spoczywa zadanie reedukacji medialnej oraz organizowania i kontrolowania odbioru mediów przez dzieci w domu.

Wskazuje się, że rodzina odgrywa ważną rolę we właściwym korzystaniu z nowych technologii przez dzieci. To właśnie ona wymieniana jest jako jeden z predyktorów nałogowego korzystania z internetu, telefonu komórkowego i grania w gry komputerowe (Izdebski & Kotyśko, 2016; Li i in., 2018; Siomos i in., 2012). Dlatego też celem artykułu jest wskazanie na te elementy oddziaływania rodziców na dzieci, które mają związek z nadużywaniem przez nie nowych mediów.

Czym jest współczesne wychowanie w rodzinie?

Współczesne wychowanie odbywa się w przestrzeni zarówno świata realnego, jak i cyfrowego. Obejmuje ono kształtowanie właściwych społecznie zachowań, przekazywanie wzorów relacji międzyludzkich i systemów symboli kulturowych oraz modelowanie zachowań dzieci zmierzających do zaspokojenia potrzeb społecznych. Wymienione zabiegi dotyczą również oddziaływania wychowawczego w rodzinie, w której rodzice stają się głównymi dysponentami omawianego procesu. To ojciec i matka kierują swoje oddziaływania na potomstwo, które jest jakże inne od poprzednich pokoleń. Cyfrowe dzieci inaczej się uczą i bawią (Small & Vorgan, 2011). Ich bezpośrednie otoczenie od najmłodszych lat wypełnione jest technologiami cyfrowymi, z którymi wchodzi w interakcje. Rodzice natomiast (często analogowi) stosują wobec

swoich dzieci metody wychowawcze, które pamiętają ze swojego dzieciństwa. Niejednokrotnie są one nieadekwatne do zmieniającej się sytuacji, a tym samym stają się motorem błędów wychowawczych i nieskutecznej socjalizacji dzieci. Era technologii cyfrowych dała wprawdzie rodzicom szereg nowinek technologicznych, takich jak np. „elektroniczna niania” czy „lokalizator miejsca pobytu dziecka”, ale one nie zastąpią bezpośrednich interakcji rodzica z dzieckiem i czasami są traktowane jako substytut oddziaływania wychowawczego.

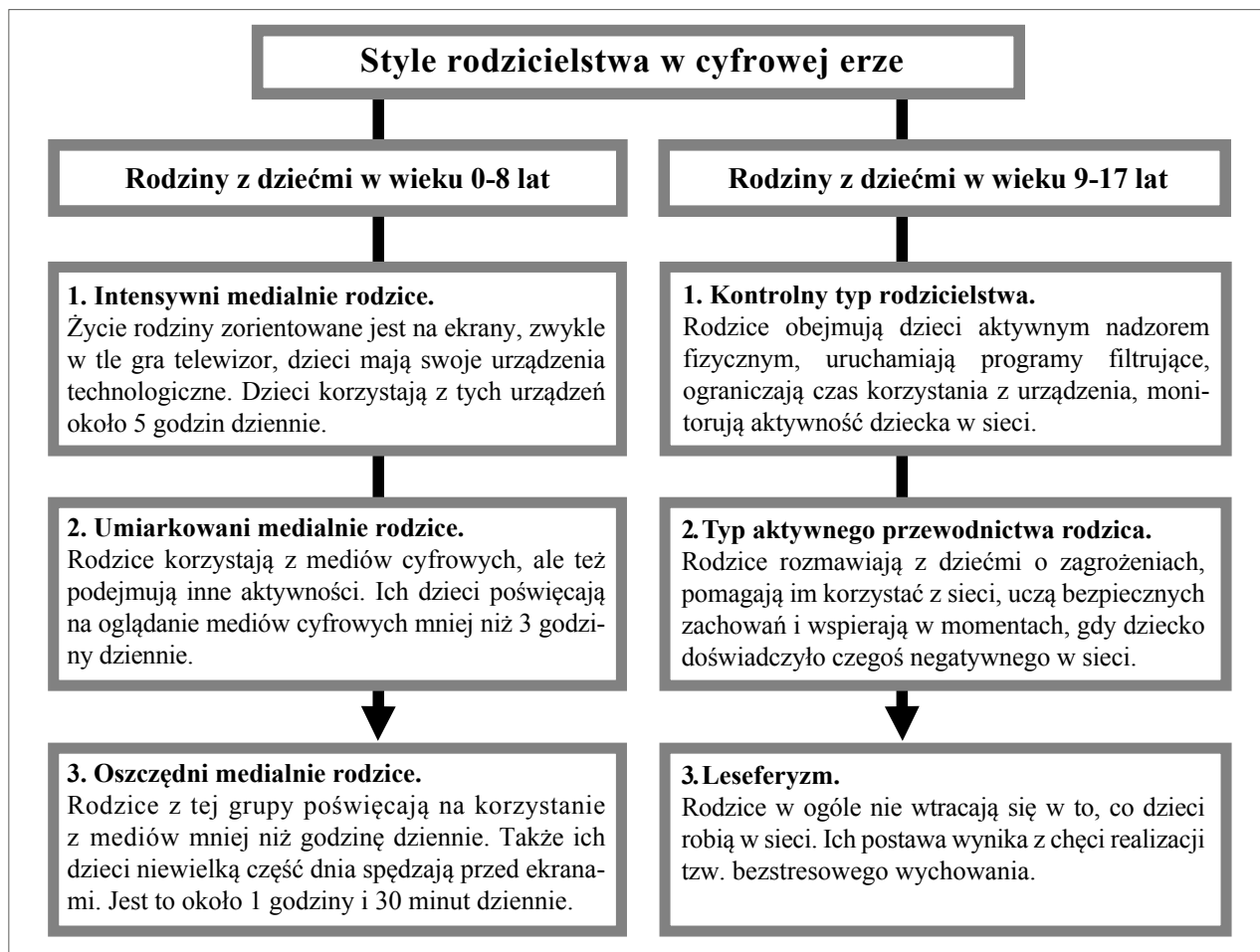
Style wychowania technologicznego w rodzinie

Prowadzone badania pokazują, że istnieją znaczne różnice w udziale rodziców w wychowaniu technologicznym dzieci (0-8 lat) i młodzieży (9-17 lat). W literaturze przedmiotu w grupie dzieci wskazuje się na występowanie trzech stylów rodzicielstwa w cyfrowej erze, tj. intensywnego, umiarkowanego oraz oszczędnego, a w grupie młodzieży: kontrolnego, aktywnego przewodnictwa i leseferyzmu (Sasson & Mesch, 2014) (rys. 1).

Z prowadzonych badań wynika, że wśród rodziców młodszych dzieci prawie połowa z nich tworzy w domu intensywne środowisko medialne, tyle samo – umiarkowane, a pozostali (co 6 rodzic) – oszczędne (UHls, 2016). Ustalono w nich występowanie silnego związku pomiędzy tym, jak korzystają z mediów rodzice a tym, jak to robi potomstwo. Natomiast eksploracja działań wychowawczych w rodzinach nastolatków pokazała, że dzieci rodziców kontrolujących są narażone w największym stopniu na zachowania ryzykowne online, w tym na uzależnienie od sieci (Wartella i in., 2014).

Wskazuje się, że czynnikiem chroniącym przed uzależnieniem się dziecka od mediów cyfrowych w młodszym wieku jest właściwie stworzone przez rodziców środowisko medialne. Badania pokazują, że najbardziej korzystne

Rysunek 1. Style rodzicielstwa w cyfrowej erze.

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Uhls, 2016; Wartella i in., 2014).

z wymienionych jest środowisko umiarkowane medialnie. Natomiast w starszym wieku, tj. w okresie adolescencji, rolę tę odgrywa właściwy styl rodzicielski, realizowany przez ojca i matkę. Badacze określili, że jest to styl aktywnego przewodnictwa rodzica (Sasson & Mesch, 2014).

Uważne rodzicielstwo – rzeczywistość czy fikcja

Pedagodzy i psycholodzy wskazują, że wśród przyczyn nadużywania przez dzieci nowych technologii cyfrowych są deficyty relacyjne pomiędzy rodzicami i dziećmi oraz osłabienie więzi rodzinnych. Dlatego też zwracają uwagę na tzw. uważne rodzicielstwo (Dziemidowicz i in., 2017). Jego podstawą jest silna więź dziecka z rodzicami przejawiająca się m.in.:

- Ciekawością rodzica w zakresie doświadczeń i opinii dziecka, odczuwanych emocji i marzeń.
- Obserwowaniem zachowania dziecka i dociekaniem jego przyczyn.

- Poznawaniem i zrozumieniem potrzeb dziecka.
- Budowaniem emocjonalnego porozumienia dziecka, opartym na szacunku i zaufaniu.
- Realizowaniem celów wychowawczych (Dziemidowicz i in., 2017).

Nie należy zapominać, że dzieci potrzebują dorosłych, którzy są zaangażowani, dają im codzienną uwagę, budują ich ciekawość – słowem, potrzebują ich tu i teraz.

Uważność rodzica to także dbanie o cyfrowe bezpieczeństwo dziecka. To on odgrywa ważną rolę w kształtowaniu u potomstwa właściwych relacji z mediami. Z jednej strony powinien zapewnić im możliwość zabawy, nauki i kontaktów społecznych w sieci, z drugiej ograniczać dostęp do negatywnych i szkodliwych treści online (Pyżalski i in., 2014, 2019).

Postawy rodzicielskie ojca i matki a uzależnienie od internetu

Z badań wynika, że postawy rodzicielskie¹ realizowane przez ojca i matkę mogą mieć wpływ na kształtowa-

¹ Postawa rodzicielska to ukształtowana struktura, składająca się z komponentu poznawczego, emocjonalnego i wolicjonalnego wskazująca na stosunek rodzica do dziecka (Ziemska, 2009).

nie nałogowego korzystania z nowych technologii przez dziecko. W literaturze podkreśla się, że postawa rodzica² kształtuje się i modyfikuje w czasie pełnienia przez niego funkcji rodzicielskiej i stanowi ważny element oddziaływania wychowawczego w rodzinie.

Z eksploracji zagadnienia³ wynika, że w tych rodzinach, gdzie ojciec prezentował postawę nadmiernych wymagań i niekonsekwencji, występował istotny statystycznie związek z poziomem nadużywania internetu przez dziecko. Z kolei w przypadku matki, stwierdzono istotny statystycznie związek pomiędzy postawą nadmiernego ochraniań, nadmiernych wymagań i niekonsekwencji w działaniu a poziomem nasilenia nałogowego korzystania z komputera. Natomiast takie postawy, jak: postawa akceptacji i autonomii (zarówno w przypadku ojca, jak i matki) pozytywnie wpływały na bezpieczne korzystanie z komputera przez potomstwo (Krzyżak-Szymańska, Szymański, 2013).

Analizując zależności pomiędzy rodzajem postawy rodzicielskiej a rodzajem aktywności podejmowanych przez dziecko w internecie, stwierdzono m.in., że: czym silniej akcentowała się u rodziców (zarówno matki, jak i ojca) postawa nadmiernych wymagań wobec dziecka, tym dziecko dłuższy czas korzystało z komunikatorów internetowych czy z portali społecznościowych.

Kontrola rodzicielska aktywności dzieci online

Kontrola rodzicielska w zakresie korzystania przez dziecko z zasobów internetu definiowana jest w dwojaki sposób. Po pierwsze – jako oprogramowanie blokujące-filtrujące, które instaluje rodzic na urządzeniu z dostępem do sieci (Zaman & Nouwen, 2016). Po drugie – jako zespół sposobów i środków działania rodziny zmierzających do zapewnienia spójności i określonego funkcjonowania jej członków poprzez stosowanie sankcji (Szlen-dak, 2010). Stosowanie kontroli rodzicielskiej w zakresie korzystania przez dzieci z nowych technologii cyfrowych może przyjmować formę działań pasywnych i aktywnych. W pierwszej grupie wymienia się działania dyrektywne i restrykcyjne, a w drugiej – działania bezpośrednie i pośrednie (szerzej: Krzyżak-Szymańska, 2018). Należy mieć świadomość, że niemożliwa jest całkowita ochrona dzieci przed zagrożeniami w sieci, dlatego też niezbędne staje się budowanie większej odporności na zagrożenia online i szkody, jakie mogą one powodować (d'Haenens i in., 2013).

Zwykle celem podejmowania działań kontrolnych przez rodziców w zakresie korzystania przez dzieci z za-

sobów sieci jest troska o ich bezpieczeństwo online. Jeśli działania te stanowią przemyślaną strategię wychowawczą rodzica i są uzupełnieniem innych działań wychowawczych, mogą przynosić pozytywne rezultaty. W przeciwnym razie – skutkują brakiem samodzielności w podejmowaniu decyzji (Uhls, 2016) czy krótkotrwałym efektem kontroli (Janssens i in., 2015). Badania wskazują na słabe związki lub ich brak pomiędzy stosowaniem przez rodziców technicznych form kontroli rodzicielskiej a bezpieczeństwem dziecka w sieci (Zaman & Nouwen, 2016).

Badania EU Kids Online realizowane w Polsce w latach 2009-2011 wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców pokazują, że rodzice podejmowali szeroki wachlarz działań w ramach kontroli rodzicielskiej zachowań ryzykownych online ich dzieci, ale działania ta cechowała niewystarczająca częstotliwość ich stosowania (Kirwil, 2011). Z badań własnych⁴ wynika, że 30% matek i 50% ojców – nie stosuje żadnych elementów kontroli rodzicielskiej wobec dziecka i daje mu całkowitą swobodę w tym zakresie. Stwierdzono, że pełnienie kontroli rodzicielskiej zachowań dziecka online przez matkę miało związek z poziomem nadużywania przez dziecko internetu. Takiego związku nie stwierdzono w przypadku działania ojca (Krzyżak-Szymańska, 2015).

Z KOLEI BADANIA PROWADZONE WŚRÓD MŁODZIEŻY W TAJLANDII POKAZAŁY, ŻE CZYNNOŚCI KONTROLNE RODZICÓW, M.IN. W ZAKRESIE CZASU POŚWIĘCANEGO NA UŻYWANIE NOWYCH TECHNOLOGII PRZEZ DZIECI LUB RODZAJU I TREŚCI AKTYWNOŚCI PODEJMOWANYCH ONLINE PRZEZ NIE, MAJĄ ZWIĄZEK Z POZIOMEM UZALEŻNIENIA OD MOBILNEGO INTERNETU (INMOR & SUWANNAHONG, 2017).

Podsumowanie

Zjawisko nadużywania nowych technologii cyfrowych przez dzieci i młodzież jest stosunkowo nowe. Specjaliści i badacze szukają jeszcze ostatecznych odpowiedzi na nurtujące ich pytania w zakresie czynników powstawania uzależnienia od nowych technologii. Mimo to, mamy coraz więcej doniesień z badań, które identyfikują kolejne predyktory rozwoju tego zjawiska.

Dzisiaj już wiemy, że rodzina jest ważnym elementem układu oddziaływania na dziecko i to ona (w szczególności dla młodszych dzieci) stanowi pole doświadczania

² M. Plopa (2011) podzielił postawy rodzicielskie na pięć wymiarów odpowiadających pięciu postawom rodzicielskim: akceptacji-odrzucenia, nadmiernie wymagającej, autonomii, niekonsekwentnej, nadmiernie ochraniającej.

³ Badania były realizowane w latach 2011-2012 na terenie województwa śląskiego, dobór próby – losowy. Były one realizowane wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Do pomiaru postaw rodzicielskich zastosowano Skalę postaw rodzicielskich M. Plopy (2011) adresowaną do młodzieży.

⁴ Badania były realizowane w latach 2014-2015 na terenie województwa śląskiego. Brali w nich udział uczniowie gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych. Dobór próby był losowy.

kontaktu z różnymi technologiami cyfrowymi. Skutki tego doświadczania mogą być bolesne, jeśli rodzic poprzez właściwy styl wychowania, swoją postawę rodzicielską czy mechanizmy kontrolne nie zdoła im zapobiec. Jak wskazuje Z. Bauman (2012), rodzice w świecie technologii często odczuwają bezradność, oddając coraz to nowe pola swoich aktywności urządzeniom. Stają się oni ofiarami komercjalizacji stosunków rodzice-dzieci, a „kupując sobie spokój” są niezdolnymi do wypełniania obowiązków rodzicielskich.

W tym spektrum doznań technologicznych dziecka jest on – rodzic – ważny jak nikt inny. Kształtuje młodego człowieka, pokazuje mu świat swoimi oczami i pragnie jego szczęścia. Zatem, jak to się dzieje, że czasami mimo wielkich chęci nie udaje mu się właściwie oddziaływać na swoje dzieci? Może dlatego, że nie potrafi tego robić, może sam pogubił się w technologicznym zachwycie, a może po prostu stosuje metody, które wobec niego stosowali rodzice.

Bibliografia:

- Bauman, Z. (2012). *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*. Wydawnictwo Literackie.
- d'Haenens, L., Vandoninck, S., & Donoso, V. (2013). *How to cope and build online resilience?* London: EU Kids Online, LSE.
- Dziemidowicz, E., Wojtas, M., & Wojtasik, Ł. (2017). *Uważni rodzice. Jak być uważnym rodzicem i dbać o bezpieczeństwo dziecka online*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
- Inmor, S., & Suwannahong, R. (2017). The Relationship between Mobile Internet Addiction and Parental Control. *International Journal of Applied Computer Technology and Information Systems*, 7(1).
- Izdebski, P., & Kotyśko, M. (2016). Problemowe korzystanie z nowych mediów. W B. Habrat (Red.), *Zaburzenia uprawiania hazardu i inne tak zwane nałogi behawioralne* (s. 219–304). Instytut Psychiatrii i Neurologii.
- Janssens, A., Goossens, L., Van Den Noortgate, W., Colpin, H., Verschueren, K., & Van Leeuwen, K. (2015). Parents' and adolescents' perspectives on parenting: Evaluating conceptual structure, measurement invariance, and criterion validity. *Assessment*, 22(4), 473–489.
- Johnson, G.M., & Ptoplamp, K.P. (2008). Internet use during childhood and the ecological techno-subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34(1). <https://doi.org/10.21432/T2CP4T>
- Kirwil, L. (2011). *Polskie dzieci w Internecie: Zagrożenia i bezpieczeństwo - część 21- Częściowy raport z badań EU Kids Online przeprowadzonych wśród dzieci w wieku 9-16 lat i ich rodziców*. <http://eprints.lse.ac.uk/46445/1/PolandReportPolish.pdf>
- Krzyżak-Szymańska, E. (2015). Cyberproblemy dzieci i młodzieży a wychowanie w rodzinie. W J. Zimny (Red.), *Rodzina. Fundamenty i pedagogia* (s. 79–102). Wydawnictwo KUL.
- Krzyżak-Szymańska, E. (2018). *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży. Teoria, profilaktyka, terapia- wybrane zagadnienia*. Impuls.
- Krzyżak-Szymańska, E., & Szymański, A. (2013). Postawy rodzicielskie a używanie internetu przez młodzież. W H. Marzec & K. Szymczyk (Red.), *Rodzina w obliczu współczesnych wyzwań cywilizacyjnych* (s. 289–309). Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Li, S., Lei, H., & Tian, L. (2018). A meta-analysis of the relationship between parenting style and Internet addiction among mainland Chinese teenagers. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 46(9), 1475–1487.

Plopa, M. (2011). *Psychologia rodziny: Teoria i badania*. Impuls.

Pyżalski, J., Przybyła, M., & Klichowski, M. (2014). *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), ze szczególnym uwzględnieniem aplikacji mobilnych (TIK-mobApp) przez dzieci w wieku 3-6 lat*. UAM, NCBIr.

Pyżalski, J., Zdrodowska, A., Tomczyk, Ł., & Abramczuk, K. (2019). *Polskie badanie EU Kids Online 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski*. Naukowe UAM.

Sasson, H., & Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32–38. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.12.025>

Siomos, K., Floros, G., Fisoun, V., Evaggelia, D., Farkonas, N., Sergeantani, E., Lamprou, M., & Geroukalis, D. (2012). Evolution of Internet addiction in Greek adolescent students over a two-year period: The impact of parental bonding. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 21(4), 211–219.

Small, G., & Vorgan, G. (2011). *iMózg: Jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości*. Vesper.

Szlendak, T. (2010). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Uhls, Y.T. (2016). *Cyfrowi rodzice. Dzieci w sieci. Jak być czujnym a nie przeczulonym*. IUVI.

Wartella, E., Rideout, V., Lauricella, A.R., & Connell, S.L. (2014). *Parenting in the age of digital technology: A national Survey*. Uniwersytet Northwestern.

Zaman, B., & Nouwen, M. (2016). *Parental controls: Advice for parents, researchers and industry*. <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online>

Ziemska, M. (2009). *Postawy rodzicielskie*. Wiedza Powszechna.

Ewa Krzyżak-Szymańska

Pedagog, socjolog, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego AWF w Katowicach, badaczka zjawiska uzależnień technologicznych wśród dzieci i młodzieży, prezes stowarzyszenia Śląskie Centrum Profilaktyki Społecznej GUARDIANUS

Andrzej Szymański

Pedagog, socjolog, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego AWF w Katowicach, badacz zjawiska uzależnień technologicznych wśród dzieci i młodzieży, członek zarządu stowarzyszenia Śląskie Centrum Profilaktyki Społecznej GUARDIANUS